

Schőner Alfréd

ÁDÁR HÓ HETEDIKE – ZÁJIIN ÁDÁR 5776

Ádár hónap hetedikén emlékezünk a nagy tanítómesterre, Mózesre, s az év halottaira. Keressük a tanítást az idő, és az elmúlás okozta fájdalomra. A múltból kirajzolódik a kolorittal gazdag zsidó történelem néhány szegmense..

1. Százhusz év.

Tizenkét évtized kronológiai érdekességét, a születés és az elmúlás azonos napját jelzi a talmudi textus. Kidusin 38a oldalán olvashatjuk a következő mondatot:

" Ádár hónap hetedikén hunyt el Mózes, s e hónap hetedik napján született. "

Mesterünk egyéniségéről, végső nyughelyéről, életének évei számáról Devárim könyve számol be:

" ... és senki sem tudta sírját egész a mai napig. És Mózes százhusz éves volt, midőn meghalt: nem homályosodott el szeme és nem fogyott meg ereje.

" (Devárim 34. 7-8)

Zájin Ádár leglényegéről és a mózesi emberi nagyságról az elmúlt évek egyik, háláchikus "sikertörténetének" könyve - többek között - így tanít, s ébreszt gondolatokat:(2)

Nem ismerjük Mózes sírját, viszont a történelemtől egy napot "érdemelt" ki. Sírja nincs, emléknapja van. Ellentmondásokkal teli, feloldhatatlan anakronizmust rejtő, modernkori párhuzam: A genocídium legtöbb mártírjának nincs sírja, de megszületett, létrejött, "kötelező tárggyá" lett a Holocaust.

A huszadik századi történelem reprodukciós-reciprok fintora ez.

Kultuszhely helyett - tanítás?

Sír helyett - emlékmű?

Zájin Ádár napjára az emlékezés rétegei tapadnak:

* emlékezés az év halottaira

* emlékezés az év elhunyt rabbijaira

* emlékezés Medinát Jiszráél névtelen mártírjaira, s a terror áldozataira, akiknek nem adatott meg a sír "nyugalma"

* a "DEKER" nevű izraeli tengeralattjáró fájdalmas elvesztésére 1968 telén, a Földközi tengeren a sírhullám áldozatává lett tengerészekre

* emlékezés a Nagykálói Cádikra, elhunytának napján, amikor hászidok százai érkeznek Kálóba és éneklük a " Szól a kakas már..." világhíressé vált dallamát (3)

REMBRANDT: MÓZES

2. Mózes személye.

A bibliai személyiségrajzot, a talmudi konkordancia áradatot, a római katakombák hellenisztikus világlátását, Michelangelo tüzes szemű remekének monumentalitását, a zseniális Madách lobogó drámáját, a freudi kételkedést és az Áchád Háám-i bizonyosságot, ha kutatjuk, egy Próféta portréja rajzolódik ki előttünk. A történelmi áttekintést is adó, egyedi biográfia vázlatpontjait fogalmazza újra a Szentírás Enciklopédia. (4) olyan címszavakban, mint A források. A Tóra általános jellemrajza. Mózes, mint történelmi személyiség, stb., stb...S önálló egység foglalozik a Mózes által Egyiptomból megmenekült nép küzdelmeivel, így Amalékkal vívott háborújáról.

Most Sábát záchor előtt néhány nappal különös érdekessége van a témának. Ámálékról

olvasunk a Tórában, arról az Ámálékról, melyről így ír Semot könyve:

"Ekkor jött Amálék és hadakozott Izraellel Refrdimben. És szólott Mózes Józsuához: Válogass ki nekünk férfiakat és menj, ütközz meg Amálékkal. Holnap én ott állok a domb tetején és Isten vesszeje kezemben lesz. És Józsua úgy cselekedett, amint Mózes mondta neki, hogy szálljon szembe Amálékkal: és Mózes, Áron és Húr fölmentek a domb csúcsára. És történt midőn Mózes felemelte karját" akkor erősödött Izráel, és midőn lebocsátotta karját erősödött Amálék. És Mózes karjai nehezek voltak, ezért vettek egy követ és elhelyezték alatta és ő leült rája és Áron meg Húr, támogatták karját, az egyik innen a másik túlnan." (5)

E csodás eseményt interpretálja, a történelmi esemény hátterét, az erkölcsi norma fenségével ékesíti, és szellemi üzenetértékkel aktualizálja a talmudi hagyomány:

"Vajon -szól a talmudi kérdés - Mózes magasba lendülő karja dönti el a háborút? Amikor magasban feszül- győzedelmeskedik népe? Ha leengedi - vesztesen hagyja el a csatateret? Nem erről szól az Írás! Hanem így tanít: **Amíg Izrael az Örökkévalót keresi, a magasságot fürkészi és szívét a Mindenható szolgálatába állítja, akkor megerősödve kikerül a történelmi traumákból.** Ha hitével nem keresi az Urat-aláhull!"

3. A relief, a dombormű

ELKÁNÁ: MENÓRA AZ IZRAELI PAELAMENTTEL, A KNESSZETTEL SZEMBEN

E grandiózus jelenetet álmódja bronzba *Benó Elkáná*, amikor a mai Izrael egyik építészeti szimbólumára a Knesszet Menorájára a kezeit magasba emelő Mózes alakját jeleníti meg.(7)

Nagy Britannia parlamentjének hivatalos küldöttsége 1951-ben első alkalommal látogatott, az akkori három éves függetlenségét ünneplő Izraelbe. Hazatérésük után felkérték, az akkor Angliában élő szobrászt, *Benó Elkánát*: a Brit Parlament ajándékként készítsen egy Menórát, egy menóra szimbolumot Jeruzsálem részére. 1956 -ban, Jom Háácmáut napján már áll a mű, akkor még a King George-on, ma szemben a Knesszettel.

Monumentális alkotás, szimbólumértékű emlékmű, amely méltósággal tekint a városra. Rajta domborművek, a zsidó történelem jelzőpontjai. A bibliai múlt, a hispániai aranykor, a hálucok küzdelme, stb...E reliefek központjában szerényen húzódik meg Mose Rábenu személye. A legnagyobb profétánké, a tanítóé, akinek életéről, küldetéséről, Zájin Ádár napján megemlékezünk. Az emberről, aki vívódott, s öntudatra ébredt. Aki menekült, majd aki vezetett. Aki övéért protestált, akinek diadaléneke győzelmű ihletettséggű. Aki megkapta az erkölcsi világrend alapját képező parancsolatokat, akinek pánim el pánim jelent meg a Világ Alkotója. Akit támadtak, aki nem védekezett. Aki népet formált, de aki nem jutott be az Ígéret Földjére. Akinek ha lába nem is érintette a szent földet, de aki látta a majdani Országot. Aki élt és isteni "csókkal" az ajkán adta vissza lelkét Alkotójának, az ember, aki mégis, ma is köztünk él.

A KÁLLÓI REBE

„A z első magyarországi cádik, *Taub Eizik Izsák*, a nikolsburgi Sckmelke és a lizenszki *Elimel ech*

tanítványa.

Leb Szarahs

fedez fel az apátlan árvát, akiben felismeri a

Cádik

lelkét. Tanulmányai befejezése után hazakerül és szülőfaluja, valamint Szabolcs megye rabbijává választják. Negyven évig teljesíti itt hivatását. Sokakat Istenhez térített és számos lelket kiváltott, amely elmerült a reménytelenség mélységében.” (8)

A Rebbe életének krónikása, *Dr. Szilágyi–Windt Tibor*, még a soá előtt összeállította monográfiáját. A történelem közbe szólt, s s könyv csak 1959-ben jelent meg Jeruzsálemben, amely tartalmazza a mártírhalált szenvedett, Dr. Bernstein Béla, nyíregyházi főrabbi 1942-ben írt előszavát.

Taub Eizik Izsák, a Kálói Rebe

1751- 1821

„A róla szóló legendák bekerültek a chaszidizmus legendakörébe. A magyar Alföld levegője veszi körül alakját, magyar népdalokat formál át, azt mondja: ezeket énekelték Izrael gyermekei Babel vizei mellett, s bennük népe fájdalmait, megváltásvágyát és *Sechiná* bolyongásait hallja. Ezek az énekek magyar- zsidó népdalokká lettek, melyeket ma is szélteben énekelnek. Halála napján, Zájin Ádár-kor, ez Mózes Tanítómesterünk Jahrzeitje is, valóságos kegyeleti karaván közelíti meg Nagykálót, hogy hívek ezrei imádkozzanak sírjánál.”

Deutsch Gábor tanárkollégánk a Gyökér, szár, virág.. című kötetében költői szavakkal emlékezik meg a *Rebbéről*. Dolgozatának címe. *Sírnak, rínak a bárányok..* E kis tanulmányban

is központi szerepet kap a leghíresebb szerzemény a Kállói Rebbe „nótája” a *Szól a kakas már...*

Nem más e pár sor, mint a megváltásba vetett hit apoteózisa, a magyar és a zsidó néplélek egymásratalálásának lírai pillanata. Történelmi találkozás ez. A

Chátám Szofér

, dominanciáját hirdető világban, a XIX. század elején egy kis Szabolcs Szatmár megyei faluban a zsidók a hit dimenziójának, a chászidizmusnak lesznek részesei. A pásztorfiútól hallott szövegben, dallamban, melyet átítat és megszépít a Szentírás nyelvezetének csodája, újra felcsillan a megváltásba vetett remény himnusza: újból felépül a Jeruzsálemi Szentély...(9)
Idézzük a gazdag szövegvariációk egyikét, majd a héber fordítást is!

Először az eredeti textus:

**Szól a kakas már,
Majd megvirrad már,
Zöld erdőben, sík mezőben,
Sétál egy madár.**

**De micsoda madár, de micsoda madár,
Kék a lába, gyöngy a szárnya engem odavár**

**Várj madár, várj!
Te csak mindig várj!
Ha az Isten nékem rendelt,
Tiéd leszek már.**

**De miért nincs az már, de miért nincs az már
Mipné chátóénu gálinu méárcénu,
Azért nincs az már.**

**De mikor lesz az már, de mikor lesz az már?
Jibáne Hámikdás Ir Cijon temále
Akkor lesz az már**

Most lássuk a héber fordítást:

A dal önálló életet él, nem véletlen, hiszen mondanivalójának örök aktualitása van. Éneklük Izraelben, Amerikában, Ausztráliában, Kanadában, Magyarországon, stb..., minden olyan *kiléb en* ahol magyar ajkú közösségek, avagy Kálói Rebe hívei élnek. Himinikus hangulata ma is hat.

A nyolcvanas évek közepén, még Dohány utcai rabbiként kiváló barátunk Haim Wiener segítségével a világ legnagyobb kántorai jártak Kelet Európa országaiban, így Magyarországon is. Művészetük, revelálólag hatott akkor Bukarest, Moszkva, Belgrád zsidósága előtt. Valami szellemi forrongást érelt a levegő, amikor Budapesten köszönhettem *Árjeh Braunt*, a CÁHÁL akkori főkántorát,

Jákob Mozen

t, aki akkor Észak Amerika egyik legnagyobb kántor-sztárja volt, New–York legnagyobb zsidó közösségének küldöttét, a briliáns hangú

Benzion Miller

t, és a „caruso” magaslatokig emelkedő tenoristát

Pinchász Rabbinovics

ot.

Cantor Benzion Miller

Mindenek előtt Moshe Sternt, Jeruzsálem főkántorát, aki a Dohány utcai zsinagóga „Kol Nidré” szószékéről énekelte el: a *Szól a kakas már...-t*.

Ott, és akkor, az volt maga a zenei misztérium. Könnyek a szemekben, s az együtténeklés káprázata sugallta: JIBONE HÁMIKDOS IR CIJON TEMÁLÉ...

A szöveg és a dallam hallatán ma is megérint bennünket a Végtelen...!

Ádár hónap hetedik napjának asszociációi goldolkodásra, inspirációra készítenek. Egyike a nagy találkozási pontoknak...

JEGYZETEK:

1. Devárim 34. 7-8. Mózes öt könyve és haftárák. Deuteronomium, 1984. 438. old.
2. Rozen, Dov: Semá Jiszráél. Lechizuk vátoadáá hájehudit. Jerusálájim, 1994. p.298.
3. Szól a kakas már... címen jelent meg az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem énekkarának ötödik lemeze. illetve CD-je. A korábbiak: "Szombati és nagyünnepi héber dallamok" (1974.LP), " Eljött az ének ideje..." (1992. MK.CD), " És felnyitod az Emlékezések Könyvét..." (1966.MK.CD), "Fűszerek kertje" (1999.MK.CD) . E legutolsó igen igényes, s magas színvonalú zenei kultúrát tükröző lemez a címadó Szól a kakas már...hymuszáról így ír:
" A hagyomány szerint a nagykálói rabbi különleges képességgel bírt: felismerte azokat a szent dallamokat, amelyeket az egykori Jeruzsálemi Szentélyben énekeltek a leviták. A magyar népdalok közül az egyik leghíresebb - a rabbi által felfedezett - a "Szól a kakas már..." kezdetű ének, melyet a legenda szerint szombat előestéjén az angyalok kara magyar nyelven énekel."
4. Enciklopédijá Mikráit. Jeusálájim, 1993. VL482 p.
5. Semot 17. 8-12.
6. Ros Hásáná 29a. Misna. Lásd a Sonsino legutóbbi grandiózus CD kiadását, amelyben héber, arameus és angol szöveggel megtalálható a teljes Tánách, Rási tórákommentárjai, Midrás Rábbá, Misná, Tálmud Bavli, Rási a Talmud Bavlihoz, Toszeftot leBavli, valamint a Zohár.
7. Lásd: Iflend, Iláná : *Má meszáprim hátávlitim biMnorát háKneszet, Peetách Tikvá, 1993*
8. Martin Buber, a múlt század nagy vallásbölcse, magyarul is megjelent könyvében a Száz chászid történetben című könyve.:
9. Deutsch G.: Gyökér, szár, virág... OR-ZSE, 1999